

Een gidsbeurt in en om de Sint-Petrus- en –Pauluskerk

Inleiding

Laten we beginnen met enkele beschouwingen over de persoonlijkheid van de architect, Louis Delacenserie, die dit schitterende kerkgebouw heeft ontworpen. Alle betrokken bouwvakkers, van dagloner tot opzichter en aannemer, ambachtslui en kunstenaars, stonden onder zijn toezicht; hij trad op als dirigent. Dit laat toe deze realisatie te zien als een totaalkunstwerk (Gesamtkunst).

Deze organisatie van het bouwwerk heeft als positief resultaat een ongeëvenaarde stijleenheid, zowel van concept, structuur, ornament als smaak.

Het is de bedoeling het monument op een objectieve wijze te evalueren in het geheel van de neogotische architectuur van de tweede helft van de 19de eeuw.

De bouwmeester : Louis Delacenserie

Hij werd geboren in Brugge in 1838 als zoon van een aannemer, en komt op die manier op jeugdige leeftijd in aanraking met het bouwbedrijf. Hij studeert aan de vrije academie van Brugge waar hij, onder directeur J.B. Rudd een klassieke opleiding geniet.

In 1862 wordt hij als winnaar van "De prijs van Rome" begunstigd met een beurs voor een verblijf in Italië en Griekenland. Terug in zijn geboortestad wordt hij in 1870 aangesteld als directeur van stadswerken en leraar aan de vrije academie, waar hij in 1889 als directeur benoemd wordt.

Vanaf 1850 komt een nieuwe architectuurstijl aan bod : de neogotiek, wat voor hem een heroriëntering is naar de opnieuw geapprecieerde middeleeuwse bouwkunst.

Als stadsarchitect van Brugge (tot 1892) heeft hij door zijn zogenoemde "harde restauraties" een belangrijke rol gespeeld in de bouwpolitiek van het stadsbestuur, en zo zijn persoonlijke stempel gedrukt op het stadsbeeld van Brugge in het laatste kwart van de 19de eeuw.

Het was koning Leopold II die hem persoonlijk opdracht gaf om de Sint-Petrus- en –Pauluskerk en het centraal station van Antwerpen te bouwen.

Delacenserie heeft zijn persoonlijke visie op nieuwbouw of restauratie nooit op schrift gesteld, en we kunnen slechts via zijn werken zijn opvattingen over architectuur proberen te achterhalen. Ongetwijfeld werd hij in grote mate beïnvloed door de ideeën van kanunnik Duclos, net zoals hij lid van de "Société Archéologique" en aldus op indirecte wijze ook door E. Viollet-Le-Duc.

Met zijn grondige kennis van de middeleeuwse bouwprincipes was zijn plan voor de Sint-Petrus- en –Pauluskerk getoetst aan de ideale gotische kathedraal in de hooggotische stijl van de 13de eeuwse Ile-de-France-bouwschool, weliswaar met bescheidener afmetingen maar volkomen harmonisch en evenwichtig van verhoudingen.

De diverse bouwfases in grote trekken geschetst.

Na de brand van de oude kerk, werden de getekende en uitgewerkte bouwplannen van Delacenserie reeds in februari 1897 voorgelegd aan de kerkfabriek en aan de stad Oostende, die de rooilijnen moest bepalen. Daarvoor moesten verscheidene huizen worden onteigend en nadien afgebroken. Het definitieve ontwerp was in het bezit van de kerkraad einde 1897. In april 1898 werden plannen en bestekken definitief goedgekeurd. De regering (ministerraad), de stad Oostende en de kerkfabriek zouden samen de kosten dragen. Het lastenkohier had o.a. bedongen dat de werken voltooid moesten zijn binnen drie jaar (wat utopisch leek).

Na de opruimingswerken wordt omstreeks mei 1899 met de funderingen begonnen. Amper één jaar later, mei 1900, reiken de muren van het voorportaal al drie meter hoog. Op 5 augustus 1901 vindt de inwijding plaats in een feestelijke stemming en in tegenwoordigheid van koning Leopold II. Er waren bestendig ongeveer 150 mensen aan het werk.

Er wordt aangenomen dat de werken ten einde waren omstreeks september 1907, met uitzondering van het hoofdaltaar dat slechts gedeeltelijk werd uitgevoerd en werd voltooid na de Eerste Wereldoorlog door architect Vierin.

Het gebouw is een architectonisch juweel. De elegante rijzende lijn, de slanke evenwichtige structuur en de luchtige, fijne ornamentatie laat op de meeste bezoekers een fascinerende indruk na. Het sobere kerkinterieur zorgt voor een tijdloze sfeer die nog wordt beklemtoond door de kleurrijke glasramen.

Stijl en structuur

Wie gotiek zegt, zegt skeletbouw, dus structuur. De belangrijkste elementen die hier in aanmerking komen zijn de dragende en schragende elementen zoals de luchtbogen en steunberen ter onde bovenbouw. Het geheel wordt het schoorwerk genoemd.

De luchtbogen vangen de zijdelingse druk op van het hoge gewelf. De kruin of aanzet reikt of onder, of boven het mathematische punt waar de spanningen van gordelbogen en ribben samenkomen. De aanzet gebeurt niet op het mathematische punt omdat het systeem van de bovenbouw onderhevig is aan een glijding van sluitstenen en bogen, waarmee rekening moet worden gehouden. De druk wordt via de luchtbogen overgedragen naar de steunberen die op hun beurt nog extra worden belast met pinakels of fioelen.

De kromming of ronding van de luchtbogen varieert, maar staat in verhouding tot de kromming van de gordelbogen (steunt samen met de muraalbogen de gewelkappen en scheidt traveeën). Het volume van de luchtbogen varieert, maar staat in verhouding tot het volume (dikte) van de steunberen. Alles is dus rationeel gecoördineerd in een coherent systeem.

Pinakels zijn soms matig, soms weelderig versierd. Tot de mooiste behoren die die de steunberen bekronen van de kathedraal van Reims. Maar ook onze kerk blijft hier niet in gebreke. Kijkend naar de kruisbloemen en hogels die de gotiek zo fraai illustreren zou men denken dat de hele inheemse flora er bij te pas komt. De hogel, een kenmerkend siermotief in de gotische stijl, is op regelmatige afstanden geplaatst, opklimmend langs frontalen, torenspitsen, pinakels, kruisbloemen en wimbergen. Hij was oorspronkelijk knopvormig, maar vanaf het begin van de 13de eeuw tot de 14de eeuw evenals de kapiteelknop, heeft hij zich ontplooid tot omkrullend bladwerk en tegen het einde van de 13de eeuw opwaarts gericht. Bladwerk als ornament komt met vele schakeringen vaak voor in kapitelen en sleutelstenen, lijstwerk en friezen.

Een andere bijzonderheid die het uiterlijk van de kerk zo interessant maakt is de versiering of bekroning van de vensterramen, namelijk de wimbergen. In een gelijkmatig ritme verbreken zij de eentonigheid van de kroonlijsten en dragen bij tot de rijzing van de lijnen.

Waar de architect zichzelf heeft overtroffen is in de bouw van de herdenkingskapel, ook wel de koninginnekapel genoemd. Ze vertoont wat Italiaanse resonanties, maar blijft toch trouw aan de gotische vormentaal en bekoort ons door haar "royale" versieringen. Overvloedig bewerkt met gevarieerde motieven en kruisbloemen en bekleed in de pinakelnissen met vier mooie beelden van de vermaarde Antwerpse beeldhouwer J.B. Van Wint, maakt deze kapel integraal deel uit van het kerkgebouw. Ze is overwelfd met een spitskoepelgewelf (pendentief) en bekroond met een bronzen kroon geplaatst in de campanile (Italiaans klokkentorentje).

Het geheel heeft een hoogte van 28 meter. Deze absidale kapel (dit is de bouwkundig juiste benaming) contrasteert met haar verfijnde vormen sterk tegen de stevige en zware "Peperbusse" die in haar onmiddellijke omgeving staat, en is misschien wel het specifieke detail dat het kerkgebouw de koninklijke toets bezorgt en het onderscheidt van vele andere kerken.

Het voorplein van de kerk, in het Nederlands "het paradijs" genaamd is samen met de narthex (voorhal) gegroeid uit het atrium van de oud-christelijke basilica's en diende vroeger als begraafplaats. We zien dat dit voorplein dat zo sierlijk afgesloten is door deze gotische balustrade en de zes stijlvolle lantaarns, bijdraagt tot de waardigheid van het kerkgebouw. Alleen de beelden van de heiligen Livinus en Stefanus ontbreken in het decor.

In de kerk

Ook binnen in de kerk zien we dat de stijlnormen van de hooggotiek overal geëerbiedigd werden. Op het einde van de 12de eeuw geldt een vaste algemene regel voor kerkenbouw, uit de inrichting van het gewelf wordt nagenoeg de gehele constructie afgeleid :

- vorm en afmetingen van de zuilen
- hun tussenruimten (espacements)
- de hoogte en breedte van de vensteropeningen
- plaatsing en uitsprongen van de steunberen
- omvang (belangrijkheid) van de pinakels
- kracht, aantal en kromming van de luchtbogen
- verdeling en afvoer van het regenwater
- het systeem van de dakbedekking

De gewelven bepalen het geraamte (ossature) van het gebouw, in die mate dat het onmogelijk is het gebouw op te trekken als men niet precies begint met het nauwkeurig schetsen van de gewelven vooraleer de eerste aanzetsteen geplaatst wordt. De boog, het belangrijkste element in deze structuur heeft als bijzondere kenmerk de elasticiteit.

Hoe groter de spanwijdte, hoe flexibeler (buigzamer) de boog moet zijn. De architecten hebben in dat opzicht de sluitstenen vermeerderd om grotere ruimten te kunnen overbruggen. De spanwijdte van de gordelboog die het middenschip overbrugt, bepaalt in grote mate de verdere proporties, maar ook het schoorwerk, en van daar soms luchtbogen met dubbele en zelfs driedubbele vluchten. Het ritme van de traveeën is evenwichtig en gebaseerd op een erg oude proportieel, die gulden snede genoemd wordt.

Het grondplan is een latijns kruis, enkelvoudige zijbeuken, koor (voor- en hoogkoor), geen kooromgang, een absidale kapel in de lengteas.

De verticale opstand beantwoordt volledig aan de middeleeuwse bouwprincipes.

Het gaat hier om een drieledige opbouw

- scheibogen (grote arcaden of traveeën)
- triforium en lichtbeuk

Hier en daar ziet men dat de architect ontvankelijk was voor de invloeden van de Engelse gotiek zoals in de zuilenstructuur, de ornamentiek en de biechtstoelen (vb. Peterborough en Norwich).

De gewelven zijn typische kruisgewelven waarvan de gordelbogen samengesteld zijn uit twee rijen sluitstenen (geeft meer stevigheid en bewaart beter de kromming) en de ribben uit één rij sluitstenen. De gebruikte steensoort is larryssteen (kalksteen uit de Yonne). De gewelkappen zijn gevormd met baksteen (klampsteen van Zandvoorde) waarvan de belangrijkste eigenschap het klein soortelijk gewicht is.

De zuilen accentueren hier opvallend de verticale beweging. Het zijn eigenlijk typische bundelpijlers die hun functie van dragers uitstekend volbrengen en de bogen uit verschillende richtingen en van verschillende zwaarte ondersteunen.

De bogen in de traveeën (gordelbogen, muraalbogen, ribben enz.) zijn alle gelijkzijdig, noch verhoogd, noch gedrukt. Dus ook in dit opzicht is de stijleenheid gaaf.

Het triforium weerspiegelt de persoonlijkheid van Delacenserie op het vlak van toegepaste en beeldende kunsten. Uitgevoerd in een zeer harde steensoort de "Euville rotssteen" breekt deze zuiltjesgalerij geenszins het verticale lijnenspel van de opgaande schalken en kan bij een zonovergoten belichting van de binnenruimte wonderbare schaduwdiepten opleveren. De decoratieve elementen zoals kapitelen of kapiteelgroepen en sleutelstenen van de gewelven zijn sober versierd met bladwerk, die in feite gestileerde bloemen of bladeren uit de inheemse flora voorstellen. De ware kunst bestond namelijk niet uit het kopiëren van het aan de natuur ontleende blad of bloem, maar uit het idealiseren van dit element.

De beeldhouwers en hun oeuvre

De preekstoel is een hoogverheven beeldhouwwerk, getekend door de architect zelf. Bovendien is hij erg nauwkeurig uitgevoerd in een witte kalksteen van Echaillon door Pierre Peeters van Antwerpen. De gotische vormtaal is ontegensprekelijk aanwezig in de fijne opengewerkte trapleuning, waar het zittende monnikje zorgt voor de geestige noot.

De kruisweg laat toe het talent van de kunstenaar Jan Gerrits te bewonderen met zijn hoogverheven sculptuur in een "savonnière" steen. Ingelijst in de muurwand en door gelijke korfbogen omlijnd is de lijdensweg van Jezus Christus in de verschillende staties op een ongekunstelde manier uitgebeeld. (Korfboog : boogtype dat meer decoratief dan constructief wordt gebruikt)

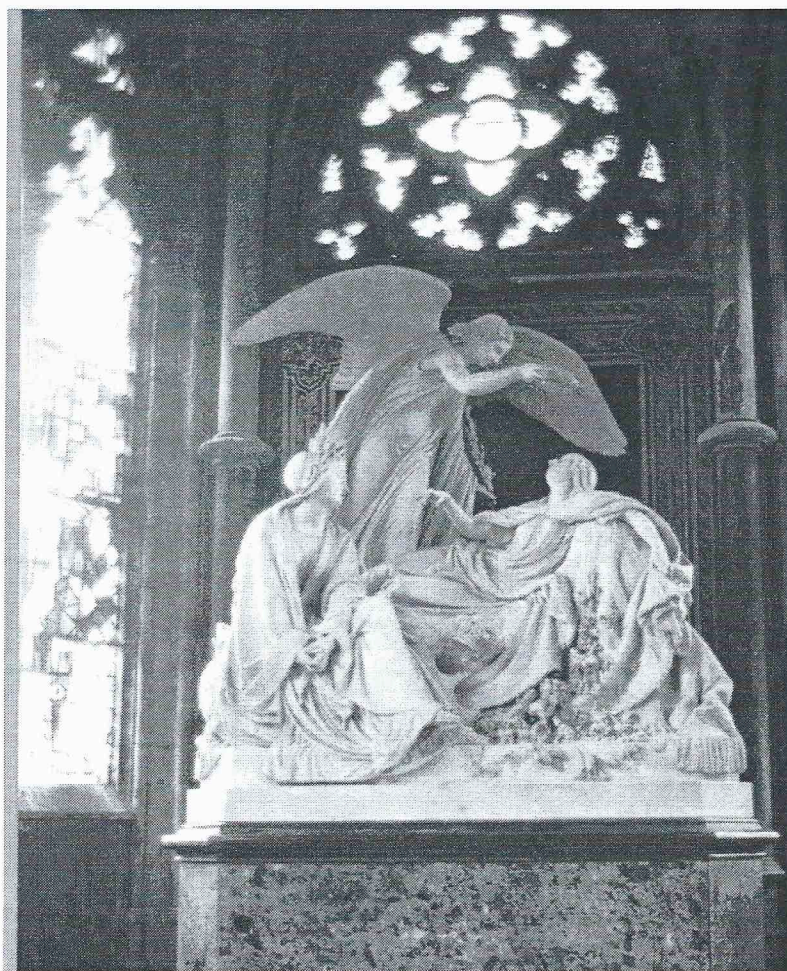
De communiebanken zijn eveneens van Jan Gerrits, uitgevoerd in marmer van Carrara met schragende engelen en gekoppelde zuiltjes in het gele marmer van Sienna. Voet, blad en kapiteeltjes zijn in kalksteen van Echaillon.

Het eikenhouten koorgestoelte met zijn sterk middeleeuws karakter laat zien hoe de kunstenaar zich kon inleven in de sfeer van de kathedraalbouwers uit de 13de eeuw, waar het apotropaisch plastic (kwaad afwerend) werd beklemtoond in de bekleding van het kerkinterieur. Hier zien we het talent van de Oostendse beeldhouwer en houtsnijder Prosper Baeyts, leerling van de academies "Düsseldorf en Keulen". In Oostende kan men van dezelfde kunstenaar ook nog toegepaste sculpturen vinden in de Heilig Hartkerk, alsook de stenen leeuwen in de hovingen van de Koninklijke Gaanderijen.

De biechtstoelen werden door de architect getekend en op sublieme wijze uitgewerkt door de Brugse kunstenaar Alfons Dewispelaere. Hij beeldhouwde met zijn broer Hipoliet menig kunstwerk in zijn geboortestad, maar ook in het buitenland (vooral Engeland) stond hij hoog in aanzien. Diezelfde Dewispelaere zorgde ook in 1925 voor de herdenkingsplaat voor de gevallen parochianen (militairen en burgers) tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De absis (koraafsluiting) voorbij komen we via enkele treden in *de herdenkingskapel*. Het in marmer van Carrara uitgevoerde mausoleum is beslist een werk van hoog niveau. De stervende koningin Louise-Marie wordt in de vorm van een klassieke allegorie uitgebeeld. Het geheel is doordrenkt van een symboliek eigen aan de 19de eeuwse tijdgeest in de kunst. De neerwaartse beweging van de vallende halfverwelkte bloemen en de koningskroon verwijst naar de vergankelijkheid van het aardse leven. De blik van de koningin gericht naar de hemel illustreert haar hoop en verlangen naar het hiernamaals. Het expressieve karakter komt vooral tot uiting in de houding van de engel en de uitdrukking van smart en machteloosheid af te lezen

op het gezicht van de zittende vrouw, de personificatie van een rouwende en biddende stad Oostende.

In de achtersteven van een Oostendse kogge staat het wapenschild van de stad Oostende. De erg merkwaardige hoed van de Oostendse figuur is getooid met een miniatuur van de "vuurtorenkring" een betekenisvol gebouw uit het verleden van de badstad.

In de binnenruimte zien we een schitterende niello die de sculptuur omkadert met de respectieve familiewapens van de huizen Orléans en Coburg.

Het koepelgewelf, de kapitelen en de bevloering bevatten vier verschillende soorten edelmarmers:

- de groene "patricia" zoals in het voetstuk van het mausoleum
- het Franse "rose-Lizeron"
- het arabescato uit de Italiaanse Alpen

Het roosvenstertje helemaal bovenaan, van Gustaaf Ladon uit Gent, waarin de Belgische leuze staat, is het enige dat aan het oorlogsgeweld ontsnapte, wellicht dank zij het erg dichte traceerwerk.

De andere glasramen van Michel Martens stellen Hebreeuwse koningen voor uit het Oude Testament met passende teksten, en betoveren met hun warme kleuren de binnenruimten terwijl ze een aparte sfeer opwekken. De glasramen in de zijbeuken met hun gerecuceerde hoogte wekken bij de bezoekers de indruk van een hoog middenschip. Om het aspect van de lage zijbeuken te vervagen koos de glasschilder weloverwogen voor kleine figuren en lichte tinten.

Wanneer we uiteindelijk de kerk verlaten via de prachtige zware houten deuren, die naar de poorten naar de hemel lijken te verwijzen, merken we ook het fijn afgewerkte ijzersmeedwerk op deze deuren. Ze werden vervaardigd door de kunstsmid Lenoir van Brugge.

Bij het afronden van deze rondleiding denkt men onvermijdelijk terug aan de vele mensen, kunstenaars en ambachtslui allerlei die al hun talenten hebben aangewend om dit kerkgebouw te realiseren.

Artikel geschreven door de heer Georges Bufkens, transcriptie Dirk Verstraete.